

КОМПАРАТИВІСТИКА

УДК 821.161.2.09-3 Старицький М.=
821.162.1.09-3 Сенкевич Г.

МАРЦЕНІШКО Вікторія Олександрівна,
кандидат філологічних наук, викладач
кафедри української літератури та
компаративістики Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
martsenishko@ukr.net

**«РЕЦЕПЦІЯ – ВІДПОВІДЬ» ЯК ОБ'ЄКТ ІМАГОЛОГІЇ: ГЕНРИК СЕНКЕВИЧ
«ВОГНЕМ І МЕЧЕМ» – МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ «БОГДАН
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ»**

Компаративні студії посідають в сучасному українському літературознавстві одне з чільних місць, з плином часу їх вагомість лише поглиблюється. Тема взаємодії культур, пограниччя, кресів широко представлена в польському й українському літературознавстві. Формування літературної «відповіді» на іноземну рецепцію у просторі внутрішньої літературної полеміки має широкий ідеологічний, психологічний, етнокультурний виміри. Для українських письменників рубежу ХІХ – ХХ століть актуальною постає проблема розмежування «свого» / «чужого», увиразнення «свого» й відокремлення його від «чужого» (сусіднього). Відтак увага концентрується на представниках української школи в польській літературі, а також на романі Г. Сенкевича «Вогнем і мечем». У творі Г. Сенкевича репрезентовані протилежні візії демонічної України й сакральної Польщі, що стали основою тривалих стабільних структур колективної свідомості. Українська реакція на роман «Вогнем і мечем» зумовила появу цілої низки творів (у тому числі – трилогії М. Старицького «Богдан Хмельницький»), що повинні були впливати на власне національне самоствердження.

Ключові слова: імагологія, дискурс, рецепція, відповідь, стереотипи, міф, імідж, образ, контакти, діалог, полеміка.

Постановка проблеми. Дослідження уявлень сусідніх народів один про одного, котрі сформувалися в процесі тривалих контактів між ними, сьогодні є одним із перспективних напрямів історико-культурних досліджень, здатні постановкою загальних проблем і їхнім спільним вирішенням об'єднати вчених різних спеціальностей – літературознавців, істориків, фольклористів і т.д. Дослідник Л. Горизонтов наступним чином пояснює необхідність вивчення стереотипів, зокрема етностереотипів: «Вони (стереотипи. – В.М.) не тільки відображають, нехай в переломленому вигляді, реалії, але і формують переконання, керують вчинками людей, навіть впливають на прийняття політичних рішень здатних змінювати дійсність. Сам феномен переломлення несе у собі унікальну інформацію про ментальність епохи. У той же час існує тенденція до колекціонування стереотипів, котра обмежується їхньою реконструкцією без належної інтерпретації. Зрештою, такого роду ігри інтелектуалів служать укоріненню і пропаганді традиційних кліше, сприяють їхньому вторгненню із минулого в сьогоднішній день, а зовсім не викоріненню, як нерідко декларується» [1, с. 39].

Доба романтизму в Європі відзначається інтенсивним процесом формування націй, тому в центрі пошуків романтиків, особливо слов'янських, постійно перебувала проблема кристалізації національної ідентичності, котра для української стала стрижневою у творчості багатьох письменників. Процес формування національної ідентичності в літературі розглядається з перспективи бінарної опозиції «свого» та «чужого», яка в

сучасній науці є засадничою для висвітлення проблем індивідуальної, колективної, національної ідентичностей тощо. Майже тисячолітній досвід офіційних стосунків українців і поляків (на превеликий жаль, в основному конфліктний), бажання утвердити національну ідентичність спричинили появу і функціонування серед народів стійких етнічних стереотипів. Відомий культуролог Гасан Гусейнов сформулював проблему так: «До важливого шару суспільного самоусвідомлення належить «образ (постать) іншого». У кризові моменти історії, коли власна культурна традиція в уявленні людей підірвана, образи «чужих» («чужинних») культур, усвідомлено або ні, набувають особливого сенсу та ваги під час кризи і переосмислення своєї національно-культурної ідентичності» [2, с. 137]. Формування національної ідентичності найчастіше перебуває в полі зору історичної науки, однак з першої половини XIX століття виразником суспільних настроїв була література, саме вона відображала процес формування національної ідентичності. Саме ці причини зумовили наш інтерес до зазначеної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес, пов'язаний із питанням національного сприйняття, має свою історію. Якщо спочатку дослідники лише фіксували і систематизували факти національного взаємсприймання, то надалі накопичений матеріал дав можливість реконструювати та детально проаналізувати образи (чи іміджі) окремих народів і етносів. На основі цього у XX ст. в світовій науці сформувався специфічний напрям – імагологія, що сприяло появі масштабних досліджень структури і природи національних образів, міфів, стереотипів (Пітер Бернер (США), Александр Дуту (Румунія), Даніель-Анрі Пажо (Франція), Франко Мерегаллі (Італія)).

Уперше термін «етнічний стереотип» був застосований американським журналістом Уолтером Лімпаном у 1922 році, ним означали певні впорядковані схематичні, культурно детерміновані «картинки світу в голові людини», для економії зусиль при сприйнятті різних соціальних об'єктів та явищ, а також захисту певних культурних цінностей, позицій та норм [3, с. 81 – 82]. Розглядаючи етнічний стереотип як структурний елемент етнічної самосвідомості, сучасні дослідники стверджують, що «етностереотип – це узагальнений, емоційно насичений образ етнічної групи або її представників, створений історичною практикою міжетнічних відносин. Відображаючи прагнення людей до збереження позитивної етнокультурної ідентичності, етнічний стереотип відіграє важливу соціальну роль як фактор консолідації та фіксації етнічної групи» [3, с. 98]. Передусім не можна оминати дискусійну на сьогодні проблему істинності, адекватності всіх етнічних образів. Більшість дослідників наголошує на тому, що будь-який стереотип вважається істинним, оскільки він завжди віддзеркалює якісь властивості суб'єкта стереотипізації – тієї групи, серед членів якої ці уявлення поширені. Схильність до творення міфологічних стереотипів притаманна всім людям, усім спільнотам, оскільки в основі такого підсвідомого міфотворення (стереотипотворення) лежить бажання спільноти захищати себе, зберегти свою ідентичність, підтримувати багатоманіття життєвих форм.

Сукупність оціночних суджень про інші народи може бути як позитивного, так і негативного плану, залежно від історичного досвіду взаємодії цих народів, від характеру їхнього етнічного співжиття. Добре знаюмо серед конфліктологів є теза, що найгостріші конфлікти виникають у середовищах, члени яких відчувають свою близькість один до одного. Тобто, чим менше обидві спільноти знають одна про одну, тим менше залишається в кожній із них місця для негативних почуттів до іншої. «Ця теза може видатися правдоподібною, – зауважує сучасний дослідник, – якщо зважити, що в польському суспільстві негативний образ українця є дуже стійким. Негативні стереотипи в ставленні одних націй до інших були досить стійкими. І в основі їх лежали не так щоденні умови життя, а радше історична пам'ять про старі кривди» [4, с. 148]. Відповідно, враховуючи багатолітній досвід спілкування українців і поляків, можна стверджувати, що диспозиція у формі «ми – вони» як негативного, так і позитивного характеру є однією зі складових українсько-польських стереотипів.

Для українських митців на рубежі віків загостреного звучання набуває проблема розмежування «свого» і «чужого», увиразнення «свого» та відокремлення його від сусіднього. Відповідно, це трактувалося як здатність відстояти культурну незалежність України, вивести її з тіні меншовартості, сформованої певною мірою колоніальним статусом. Не даремно українські дослідники звертаються до польської романтичної і поромантичної літератури, оскільки знаходять в ній джерело стійкості міфічного мислення про Україну, стабільність і тривалість певних структур колективної свідомості. Відтак увага українських авторів концентрується на представниках української школи в польській літературі, а також на романі «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича.

Прагнення редагувати польський імідж України було для української літератури межі століть однією із перманентних тенденцій, котра слугувала значним стимулом самовдосконалення української літератури. Також це стало важливим імпульсом виникнення українсько-польського літературного діалогу, стимулювало українських митців активно долучатися до літературного обговорення українського іміджу.

Мета статті – з'ясувати факти й фактори впливу української історичної літератури (зокрема трилогії Михайла Старицького «Богдан Хмельницький») на формування багаторівневої єдності – імагологічного дискурсу в українсько-польському літературному діалозі.

Виклад основного матеріалу. Роман Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» справив помітний вплив на історіографічну концепцію М. Старицького. Докладніше про цей твір у контексті українсько-польських літературних дискусій про спільне минуле пише Г. Грабович [5, с. 157 – 179], інші дослідники звертають увагу на опозицію українського письменника щодо відомого твору польського колеги [6, с. 126, с. 129; 7, с. 642]. Однак докладніше творчі стосунки письменників не з'ясовані, тому таке завдання залишається актуальним, адже в українському літературознавстві вплив роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» на прозу М. Старицького, зокрема і на трилогію «Богдан Хмельницький», сприймається як очевидна даність. Так, В. Поліщук з цього приводу зазначає: «Концепцією української історії та її героїв, викладеною в трилогії «Богдан Хмельницький» (і однойменній драмі), Старицький, звичайно ж, підтекстом опонував передовсім польському письменникові Г. Сенкевичу та відповідним концепціям його роману «Вогнем і мечем» [6, с. 128 – 129]. На думку дослідника, «письменник [Старицький М. – В.М.] хотів «зіграти» на контроверсійності й реалізувати ряд своїх мотиваційних задумів, зокрема і щодо причин початку війни між українцями й поляками, явно полемізуючи з відповідними постулатами роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» [6, с. 217].

Я. Поліщук в унісон твердить, що «історична трилогія Г. Сенкевича вплинула на задум роману-трилогії Старицького «Богдан Хмельницький» («Перед бурею», «Буря», «Біля пристані», 1894 – 1897). Ці твори були своєрідними антиподами, контрверсіями трактування тих самих історичних подій (Хмельниччина та занепад Речі Посполитої)» [8, с. 44]. І хоч вести мову про обізнаність М. Старицького з романом Г. Сенкевича, як і з іншими його творами, можна лише здогадно, проте така ймовірність дуже висока.

Письменницький епістолярій дає чимало матеріалу для з'ясування кола інтересів письменника, зокрема читацьких зацікавлень. Один із листів М. Старицького до Панаса Мирного засвідчує, що белетрист стежив за творчістю Г. Сенкевича: «Єсть у Сенкевича розповідок «Янгол» – теж малюється безпомічність сироти, але зовсім другого змісту ... Оцей розповідок, та «Побідний Бартьо», та «Старий ліхтарник» вважаються критикою за найкращі з дрібних речей Сенкевича» [9, с. 585 – 586]. Цей епістолярний фрагмент підтверджує, що українські письменники, зокрема й М. Старицький, читали в оригіналі польські тексти, обговорювали їх, а також могли дискутувати з ними, наприклад, на сторінках власних художніх творів. Тому О. Матушек, зважаючи на те, що вперше роман польського письменника було надруковано в газеті «Слово» з травня 1883 до березня 1884 року, стверджує таке: «Напевно, першим з українських авторів відреагував на роман

«Вогнем і мечем» М. Старицький. 1887 року він написав драму «Богдан Хмельницький» (надрукована через цензурні причини 1897 року), а з 1895 по 1897 рік щорічно з'являються романи російськомовної трилогії «Богдан Хмельницький» («Перед бурею», «Буря», «Біля пристані»). Авторських свідчень про роман Г. Сенкевича як передтекст немає, але взагалі-то тексти М. Старицького відрізняються літературністю. Цей автор часто запозичував чужі концепції. Було навіть декілька скандалів. Драму «Богдан Хмельницький» сам автор відносить до оригінальних творів, але дуже вже потужно у ній виглядає мотив особистої образи Хмельницького на Чаплинського, що й наштовхує на думку про знайомство автора з романом Г. Сенкевича, де український гетьман здебільшого керується не здоровим глуздом, а бажанням помсти» [10, с. 558]. Візьмемо до уваги лише актуальний у цьому контексті аспект обізнаності М. Старицького з творчістю Г. Сенкевича, не полемізуючи з дослідницею щодо запозичених концепцій. Вочевидь М. Старицький цікавився новинками літератури, а особливо історичної белетристики, тож не міг залишити поза увагою таке контроверсійне явище, як роман «Вогнем і мечем».

М. Старицький був обізнаний не лише з прозою Г. Сенкевича, що отримала високу оцінку й стала помітним явищем європейської белетристики того часу, а і з творами А. Ролле, Ф. Равіти-Гавронського, інших польських авторів, які друкувалися в перекладах на сторінках «Киевской старины». Українські письменники наприкінці XIX століття приймають виклик Г. Сенкевича, намагаються сформуванати альтернативний погляд на Хмельниччину, зрозуміло, що при цьому спільну українсько-польську історію XVII ст. вони моделюють з принципово інших позицій, аніж польський белетрист.

М. Старицький усвідомлював полемічний характер свого історичного «проекту», покликаною утвердити українську «рацію» супроти популярних інтерпретацій польської історіографії, зокрема найбільш репрезентативного роману «Вогнем і мечем» [11, с. 93 – 113]. На думку Г. Грабовича, в українській літературі немає прямих аналогій до роману Г. Сенкевича [5, с. 174], жоден із серйозних українських творів не був написаний безпосередньо як «відповідь» польському белетристу, проте необхідно брати до уваги те, що українські автори не тільки протистояли Г. Сенкевичу, а й розвивали власну історіософську традицію, започатковану М. Гоголем і П. Кулішем. У цьому випадку несинхронність реакцій можна пояснити тим, що польська історіографія мала у своєму розпорядженні чимало наукових і науково-популярних праць, тоді як національна пам'ять українців до появи ґрунтовних студій М. Грушевського на межі XIX – XX ст. переважно концентрувалася в белетристиці (П. Куліш, М. Костомаров, Д. Мордовець та ін.).

Полемічний аспект історичної прози XIX ст. засвідчує еволюцію форм культурної свідомості українців і поляків. Тут ми маємо справу з дискурсивною практикою, яка забезпечує тісну конкретну взаємодію, постійний контакт, багатозначний вплив. Романтичний міф козаччини, репрезентований в українських повістях М. Гоголя, зазнав критичного переосмислення й перекодування в романах П. Куліша, Г. Сенкевича, М. Старицького, проте навіть наприкінці XIX ст. у ньому виразно зберігається ідеалістичне уявлення про силу національного духу як основний критерій історичної правди. Оцінюючи дискусії історичних белетристів на зламі століть, Я. Поліщук проводить аналогію з полемічною літературою доби Ренесансу: «Якщо на межі XVI – XVII ст. українська еліта переймалася дебатами стратегічного значення з польсько-католицькими опонентами, то й наприкінці XIX ст. наростає подібна дискусійна напруга між українцями та поляками. В обох випадках результатом полемік стало надбання цілого корпусу літературних текстів. Певну подібність можна зауважити і в способі ведення дискусії та добирання аргументів, але на цьому схожість, здається, й завершується. В епоху Відродження йшлося про захист конфесійних принципів та догматів, що поступово заводило полеміку в глухий кут схоластичної, неактуальної, мертвої проблематики. У XIX ст. предметом суперечки було трактування спільного для кількох народів минулого, однак насправді за візіями давнини виразно проглядалися силуети сучасних духовних потреб, динаміка росту національної свідомості, що вимагала

утвердження та гідної репрезентації символічної генеалогії нації» [8, с. 57]. Відтак, не зважаючи на імперську ситуацію й вимоги цензури, було створено кілька моделей такої умовної генеалогії, свідченням чого й стала історична проза Г. Сенкевича й М. Старицького.

Як відомо, у будь-який історичний період у кожній культурі вагома роль завжди належить тому, що пишуть, говорять і думають про Іншого. Стереотип, як специфічний різновид образу, прагне мінімальну кількість інформації видати за максимальну, таким чином створити вигляд наближеності до справжньої суті. Тому стереотип – це певна аббревіатура, емблематичність культури, ідеології, ущільнена форма. «Образи чужорідного простору, ці своєрідні смислові згустки, утворюють якраз таку конотацію поняття «соціальні уявлення», яка є горизонтом дослідження імагології. Отже, імажинарність оформлюється в дисципліну, що становить частку Історії – подієвої, політичної, соціальної. При цьому доволі значні феномени – як-от успадкована ворожнеча, колоніалізм і його ідеологічно-культурні наслідки (расизм, мистецький чи літературний екзотизм) – не можуть глибинно взаємодіяти з формуванням образу та змісту імажинарності в конкретний історичний час. Цілком очевидно, що імажинарність питома пов'язана як із минулим, так і з майбутнім суспільства чи будь-якого іншого людського угруповання», – слушно зауважує сучасний французький дослідник [12, с. 193].

Важливим елементом етнокультурного образу поляка, засадничого в імагології, став чинник аристократичності як вродженої, так і набутої риси національного характеру (це асоціювалося також із гордовитістю, пихатістю, зарозумілістю). Аристократичність, або шляхетність як характерна риса поляків була зафіксована в колективних уявленнях українців, яку трактували її зазвичай іронічно, негативно. Акцентування на «шляхетності» визначало його важливу роль у художній репрезентації образу поляка, що переходило в українську свідомість із творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Старицького та інших письменників XIX й початку XX ст. До речі, вказана тенденція зафіксована і в текстах попередніх століть. Усталене переконання у зверхності поляків лише підсилювало стереотипне уявлення.

Зображення поляків у трилогії М. Старицького не є абсолютно однобічним, викривлено суб'єктивним. Маємо досить цікавий феномен: більшість конкретних історичних персонажів у творах М. Старицького постають «нормальними» людьми зі своїми відомими вадами і чеснотами (король Владислав, канцлер Осолінський, безіменний ротмістр). Натомість вигаданих осіб об'єднують спільні риси: непогамовне свавілля (стереотип Польщі як царства безладдя і сваволі), надмірна гонористість, екзальтованість. Створеними образами польської шляхти, зокрема польського короля, М. Старицький явно полемізував з відповідними судженнями Г. Сенкевича. Тому і теми, й персонажі історичної прози М. Старицького виявляють передусім заданість на героїзацію минулого, втілення культу волі, особистої і національної гідності як засадничих цінностей ідеального національного характеру. Письменник активно використовує козацький міф, поєднуючи його з фольклорною традицією, бо ідеалізація козаччини – це своєрідне ствердження українського національного духу, який, на думку автора, саме в цих формах виявив свою сутність.

Висновки. Таким чином, в українській і польській свідомості протягом XIX ст. формувалися й утверджувалися стереотипи (міфи) взаємного сприймання (українці – поляки), свідченням чого стала поява цілої низки творів, які потребують окремого аналізу. Окрім того подальшого ґрунтовного вивчення потребують українсько-польські відносини, по-перше, з точки зору націєтворення, до того ж не тільки власне українського і польського, але також литовського, російського, єврейського, білоруського (наприклад, порівняльне вивчення українсько-польських і російсько-польських стереотипів). Варто було б продовжити вивчення типології і взаємодії українського та польського антисемітизму і т.д. По-друге, важливо також дослідити українсько-польську взаємодію на власних територіях (українці в Польщі й поляки в Україні), так і за її межами,

передусім в найбільш конфліктогенній «пограничній» зоні між ними, тобто привнесення в проблематику стереотипів регіонального виміру. До того ж потребують порівняльного дослідження українська й польська народні культури з точки зору формування і побутування в них етностереотипів, їхня дотичність до уявлень, котрі властиві освіченому суспільству.

Список використаної літератури:

1. Горизонтов Л. «Польская цивилизованность» и «русское варварство»: основание для стереотипов и автостереотипов / Л. Горизонтов // Славяноведение. – 2004. – № 1. – С. 39 – 48.
2. Фінберг Л. Українсько-єврейські взаємини: історична міфологія, яка перемагає інтелектуалів / Л. Фінберг // Дух і Літера. – 1998. – №3 – 4. – С. 137 – 146.
3. Павленко В., Таглин С. Факторы этнопсихогенеза / В. Павленко, С. Таглин. – Харьков: Фолио, 1998. – 160 с.
4. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: історичні есеї / Я. Грицак. – К.: Критика, 2004. – 344 с.
5. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович. – К.: Основи, 1997. – 604 с.
6. Поліщук В. Художня проза Михайла Старицького / В. Поліщук. – Черкаси : Брама, 2003. – 376 с.
7. Наєнко М. Художня література України: в 2 ч. / М. Наєнко. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2005. – Ч. I: Від міфів до реальності. – 660 с.
8. Поліщук Я. Література як геокультурний проект / Я. Поліщук. – К. : Академвидав, 2008. – 304 с.
9. Старицький М. Оповідання, статті, листи / Старицький М. Зібрання творів: у 8 т. / М. Старицький. – К.: Дніпро, 1965. – Т. 8. – 751 с.
10. Матушек О. Іван Франко і Генрик Сенкевич / О. Матушек // Іван Франко: Дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 року). – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – Т. 2. – С. 557 – 563.
11. Зашкільняк Л. Україна між Польщею й Росією: історіографія та суспільна свідомість / Л. Зашкільняк // Український історичний журнал. – 2005. – № 5. – С. 93 – 113.
12. Пажо Д.-А. Образотворчість (від культурних кліше до імажинарного) / Д.-А. Пажо // Всесвіт. – 2017. – №5 – 6. – С. 178 – 197.

References

1. Horizontov, L. (2004). «Polish Civilization» and «Russian barbarity»: the basis for stereotypes and autostereotypes. *Slavianovedynee (Slavic Studies) 1*, 39 – 48 (in Rus.)
2. Finnberg, L. (1998). Ukrainian-Jewish Relations: The Historical Mythology That Overcomes Intellectuals. *Dukh i Litera (Spirit and letter)*, 3 – 4, 137 – 146 (in Ukr.)
3. Pavlenko, V., Taglin, S. (1998). *Factors of ethnopychogenesis*. Kharkiv: Folio (in Rus.)
4. Hrytsak, I. (2004). Passion for nationalism: historical essays. Kyiv: Critics (in Ukr.)
5. Grabovych, G. (1997). On the history of Ukrainian literature: Research, essays, polemics. Kyiv: Osnovy (in Ukr.)
6. Polishchuk, V. (2003). *Mykhailo Starytsky's fiction*. Cherkasy: Gateway (in Ukr.)
7. Nayenko, M. (2005). *Fiction of Ukraine*. Kyiv: Enlightenment, 1 (in Ukr.)
8. Polishchuk, I. (2008). *Literature as a geocultural project*. Kyiv: Academic Edition (in Ukr.)
9. Starytsky, M. (1965). *Stories, articles, letter*. Kyiv: Dnipro, 8 (in Ukr.)
10. Matushek, O. (2010). Ivan Franko and Henryk Sienkiewicz. *Ivan Franko: Spirit, science, thought, will*, 2, 557 – 563 (in Ukr.)
11. Zashkilnyak, L. (2005). Ukraine between Poland and Russia: historiography and public consciousness. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (Ukrainian Historical Magazine) 5*, 93 – 113 (in Ukr.)
12. Pago, D.-A. (2017). Fine art (from cultural cliches to imaginary). *Vsesvit (Universe)*, 5 – 6, 178 – 197 (in Ukr.)

MARTSENISHKO Victoria Oleksandrivna,
Lecturer at the Department of at the Department
of Ukrainian Literature and comparative
studies Bohdan Khmelnytsky National
University at Cherkasy
e-mail: vikorlitta@mail.ru

«RECEPTION-RESPONSE» AS AN OBJECT OF THE IMAGO: H. SENKEVYCH «WITH FIRE AND SWORD» – M. STARYTSKYI «BOHDAN KHMELNYTSKYI»

Introduction. Comparative studies occupy one of the leading positions in contemporary Ukrainian literary criticism; and their importance is only intensified over time. The theme of cultural interaction, borderland, and Kresy is widely represented in Polish and Ukrainian literary criticism. The formation of the literary «response» to a foreign reception in the frames of internal literature has wide ideological, psychological, ethno-cultural dimensions. At the turn of XIX – XX centuries, the problem of delineation of «your own» / «alien» is rather acute for the Ukrainian writers. To make emphasis on «your own» while separating from «someone else's» (neighboring) is important. Consequently, we are focused on the representatives of the Ukrainian school in Polish literature, as well as on the novel by H. Senkevych «With Fire and Sword». In the work of H. Senkevych, the opposing visions of demonic Ukraine and sacred Poland were represented to become the basis for the long and stable structures of collective consciousness. The Ukrainian reaction to the novel «With Fire and Sword» resulted in the appearance of a whole series of works (including the trilogy by M. Starytskyi «Bohdan Khmelnytskyi») to have influence on the national self-assertion.

Purpose. The purpose of the article is to find out the facts and the factors of the influence of Ukrainian historical literature (in particular, the trilogy by Mykhailo Starytskyi «Bohdan Khmelnytskyi») on the formation of a multilevel unity: imagological discourse in the Ukrainian-Polish literary dialogue.

Results. In the novel «With Fire and Sword,» H. Senkevych affirmed the main postulates of the negative myth model showing Ukrainians as lower creatures, characterized by cruelty, hatred, vindictiveness, and betrayal predilection. The Polish writer does not take into account the components of Ukrainian identity such as language, religion, eagerness for independence and depicts Ukraine as a demonic place having nothing in common with Poland. Along with the stereotyped demonized image of the Ukrainians in the novel, we have a positive autoimage of the Polish people. The author points to the main mental archetypes, the fundamental components of the national system of values, such as: Christianity, sarmatism, liberation struggle and the decisive role of a public duty. M. Starytskyi was aware of the polemical nature of his historic «project» designed to establish the Ukrainian «reason» against the popular interpretations of Polish historiography, in particular the most representative novel «With Fire and Sword». It is necessary to emphasize that Ukrainian authors not only opposed H. Senkevych, but also developed their own historiosophical tradition, initiated by M. Hohol and P. Kulish. M. Starytskyi actively uses the Cossack myth, combining it with folk tradition. The idealization of the Cossacks is a kind of Ukrainian national spirit affirmation, revealing its essence in this form.

Originality. Having a strong desire to correct the Polish image of Ukraine was one of the permanent tendencies for the Ukrainian literature of the centuries. It also served as a significant stimulus for the self-improvement of Ukrainian literature. And became an important urge for Ukrainian-Polish literary dialogue initiation, encouraging Ukrainian artists actively join to the literary discussion of the Ukrainian image.

Conclusion. During the nineteenth century definite stereotypes (myths) of mutual perception were adopted and formed in the Ukrainian and Polish consciousness. The appearance of a number of works that require a separate analysis became the evidence of this process. In addition, it should be noted that Ukrainian-Polish relations need further thoughtful study from the nation-building point of view. And not only Ukrainian and Polish, but also Lithuanian, Russian, Jewish, and Belarusian (for example, a comparative study of Ukrainian-Polish and Russian-Polish stereotypes).

Key words: imago, discourse, reception, response, stereotypes, myth, image, contacts, dialogue, polemics.

Одержано редакцією – 13.09.2017
Прийнято до публікації – 4.10. 2017